

Bogusław KUŹNIAR
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

DOWODY ZBRODNI NACJONALISTÓW UKRAIŃSKICH NA LUDNOŚCI POLSKIEJ W LATACH 1939-1947 ORAZ ICH OCENA W ŚWIETLE PRAWA KRAJOWEGO I MIĘDZYNARODOWEGO

Abstrakt

Artykuł prezentuje dowody wybranych zbrodni nacjonalistów ukraińskich na narodzie polskim w latach 1939 – 1947. Celem wywodu jest określenie odpowiedzialności prawnej członków OUN – UPA za te czyny, jak też zwrócenie uwagi, że zbrodnicze działania nacjonalistów ukraińskich mają konkretny wymiar prawny. Niepodważalnie były one w momencie ich popełniania, jak i są niezmiennie nadal, poważnymi przestępstwami zagrożonymi surowymi karami.

Słowa kluczowe: Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów, Ukraińska Powstańcza Armia, dowody zbrodni, ludobójstwo, II wojna światowa

Kolaboracja nacjonalistów ukraińskich z okupantem sowieckim i niemieckim

Już w okresie międzywojennym nacjonałiści ukraińscy podejmowali na szeroką skalę działalność propagandową, sabotażową i terrorystyczną wymierzoną przeciwko polskim władzom państwowym i ludności Małopolski Wschodniej. Sprawcami przestępstw byli przede wszystkim młodzi Ukraińcy, często z rodzin duchownych greckokatolickich i inteligentkich, nierzadko studenci i uczniowie szkół średnich należący do założonej w 1920 r. Ukraińskiej Wojskowej Organizacji oraz jej następczyni, utworzonej w 1929 r. Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. Porażka Polski we wrześniu 1939 r. nie otworzyła OUN drogi do budowy nacjonalistycznego i totalitarnego państwa. Większość południowo – wschodniego terytorium II Rzeczypospolitej, uważanego przez nacjonalistów za część składową ukraińskiego obszaru etnograficznego, znalazła się bowiem pod okupacją sowiecką. Jednakże wśród osób witających wkraczających żołnierzy sowieckich było bardzo wielu Ukraińców. Posługujący w Wiśniowczyku ks. Józef Anczarski na temat przybycia wojsk sowieckich 18 września 1939 r. zanotował: *Na niewielkim rynku miasteczka zleciało się mnóstwo ludzi, aby obejrzeć widowisko. Witali oswobodziciele okrzykami radości i podnoszeniem rąk [...] Wśród witających „mołojców” najwięcej było Ukraińców. 24 września duszpasterz zapisał: Bolszewicy jak dotąd nie zaczepiali księży i kościołów. Przeciw polskim księżom kierowała się nienawiść i wielka wrogość ze strony Ukraińców i rozhulanych ich*

prowodyrów. Wpis z 25 września głosi, że Ukraińcy śpiewali nawet pieśni radości z powodu upadku Polski i przybycia Armii Czerwonej.¹

We wrześniu 1939 r. i w okresie pierwszej okupacji sowieckiej dochodziło do zbrodni i kolaboracjonizmu nacjonalistów ukraińskich. Kwestia ta często jest jednak pomijana w historiografii. Po pierwsze dlatego, że w wyniku polityki represji na tle klasowym, ofiarami sowieckich eksterminacji byli również Ukraińcy, zwłaszcza rodziny inteligentkie lojalne wobec II Rzeczypospolitej. Po drugie, wielu nacjonalistów o wysokiej randze znalazło się w Generalnym Gubernatorstwie i tam kolaborowało z III Rzeszą, a na terenie okupowanym przez Sowieców pozostali raczej mniej znani działacze OUN. Po trzecie zaś, pragmatyczna przychylność Sowieców wobec nacjonalistów ukraińskich w trakcie pierwszej okupacji sowieckiej (szczególnie do połowy 1940 roku), po rozpoczęciu wojny niemiecko – radzieckiej się skończyła. Te supozycje nie zmieniają faktu, że eksterminacja polskiej inteligencji przez Sowieców była na rękę także dla OUN. Złożoność problematyki obrazują jednoznaczne relacje o straszliwych zbrodniach ukraińskich zamieszczone w pracy Ryszarda Szawłowskiego.² Jedna z nich głosi, że ukraińskiego mordercę polskich żołnierzy i tak nie ominęła wywózka na Sybir. Będąc w głębi Rosji w 1941 roku podał się za Polaka i wstąpił do Armii Polskiej. W Iranie udało się wykryć jego zbrodnię i wykonano na nim wyrok śmierci.³

¹ Ks. J. Anczarski, *Kronikarskie zapisy z lat cierpień i grozy w Małopolsce Wschodniej 1939-1946*, oprac. ks. J. Wolczański, Lwów-Kraków 1998, s. 27-32.

² R. Szawłowski, *Wojna polsko-sowiecka 1939. Tło polityczne, prawno międzynarodowe i psychologiczne. Agresja sowiecka i polska obrona. sowieckie zbrodnie wojenne i przeciw ludzkości oraz zbrodnie ukraińskie i białoruskie*. T. 1. *Monografia*, Warszawa 1997, *passim*.

³ *Ibidem*, s. 408-409. Relacja głosi: *W roku 1939 ojciec mój, Jan Sidor, był właścicielem osady rolnej w osadzie Nowosiółki we wsi Pleszowice, gmina Popowice, powiat Przemyśl, województwo lwowskie. Gdzieś w połowie września 1939 wkroczyli tam Niemcy. Miejscowi Ukraińcy wystawili bramę triumfalną na ich cześć. Miało wtedy miejsce następujące wydarzenie. Ukraińcy zaatakowali polską grupę taborową, która transportowała rannych żołnierzy. Zaczęli rabować konie i wozy, rannych Polaków wyrzucając do rowów. Dostrzegł to patrol niemiecki. Niemcy zrugałi Ukraińców, kazali im niezwłocznie położyć z powrotem rannych na wozy, oddać konie. Po tym kolumna ruszyła dalej, prawdopodobnie w kierunku jakiegoś szpitala.*

Niemcy z tych terenów szybko się wycofali, wkroczyli natomiast Sowieci. Wówczas Ukraińcy ponownie wystawili bramę triumfalną – tym razem na cześć bolszewików.

Teren nasz leżał na trasie masowych ucieczek, od końca 1939, wielu naszych wojskowych na Węgry. Jeśli trafili oni po drodze na polski dom, otrzymali jedzenie, nocleg i cenne wskazówki. Zupełnie przeważnie inaczej było, jeśli natrafili na dom ukraiński.

Na kolonii Nowosiółki mieszkał Ukrainiec Kutra (imię zapomniałem), reemigrant z Francji, wiek poniżej lat czterdziestu, który tam kupił gospodarstwo. Gdzieś w listopadzie 1939 trzech Polaków, kierujących się na Węgry, miało nieszczęście poprosić o pomoc w domu Kutry. Ten ich przyjął, po czym przy pomocy karabinu zmusił ich do wykopania jamy za swoją stodołą, dwu z nich zastrzelił. Trzeciego zmusił do zakopania jam, a następnie zaprowadził i oddał w ręce sowieckiej milicji. Byli tego świadkami sąsiedzi – Polacy i był to fakt powszechnie znany w okolicy.

Mimo takiego „wyczynu” Kutra został razem z Polakami wywieziony w lutym 1940 roku na Sybir. Stało się tak prawdopodobnie dlatego, że mieszkał na kolonii, gdzie poza nim mieszkali sami Polacy, a NKWD miało rozkaz wysiedlić stamtąd wszystkich mieszkańców.

W drugiej połowie 1941 roku, podając się za Polaka, zameldował się on do powstającej w Rosji Armii Polskiej, chcąc na gwałt Rosję opuścić. W obozie rozpoznano go, ale faktów z jesieni 1939 jeszcze nie ujawniono.

Dopiero kiedy znaleźliśmy się w Pahlevi w Iranie w roku 1942, nasi ludzie, na czele z sierżantem

Przeważnie jednak mordercy pozostali bezkarni. Przypadków zbrodni bardzo często nawet nie spisywano, gdyż administracja polska (w formie jawnej) nie działała, czasami robiono to z inicjatywy określonych osób (np. duchownych), zazwyczaj jednak bez dokładnego opisu czy podania świadków. Jako że okupant komunistyczny i niemiecki sam dopuszczał się okrutnych mordów, trudno po nim spodziewać się wymierzania sprawiedliwości nacjonalistom ukraińskim. Pomimo wszelkich zastrzeżeń dotyczących subiektywizmu i często braku precyzji dokumentów osobistych (np. wspomnień), ich analiza dostarcza spójnego obrazu postawy nacjonalistów ukraińskich w czasie pierwszej okupacji sowieckiej względem okupanta i ludności polskiej. Nacjonałiści ukraińscy witali Armię Czerwoną, a w pierwszych dniach po jej wkroczeniu, polskich żołnierzy (ale też i cywilów) mordowali, bili, rozbrajali, zdzierali im mundury. Następnie ukraińscy chłopcy i nacjonałiści wdzierali się do struktur władzy okupanta sowieckiego i szkodzili Polakom na różne sposoby.⁴

Przechodząc do zarysu zagadnienia kolaboracji OUN z III Rzeszą, w pierwszym rzędzie zauważyć należy podobieństwo ideologiczne nacjonalizmu ukraińskiego do niemieckiego nazizmu, gdyż oba te nurty zakładały ekspansję kosztem osób innej narodowości, nienawiść rasową, stosowanie przemocy, brak pluralizmu politycznego. Jednakże, kolaboracja nacjonalistów ukraińskich z Niemcami, wyrażająca się np. poprzez służbę w *Hilfpolizei*, zdumiewa o tyle, że nazistowska ideologia zakładała ekspansję głównie kosztem narodów słowiańskich i wykorzystanie ludności tzw. „tubylczej” do niewolniczej pracy.

We wrześniu 1939 r. i w lipcu 1941 r. Ukraińcy entuzjastycznie witali armię niemiecką. Zdzisław Daraż wspomina, że podczas przemarszu polskich jeńców przez Horyniec w dniu 18 IX 1939 r. dziewczęta ukraińskie w strojach ludowych wręczały kwiaty niemieckiej eskorcie.⁵ W lipcu 1941 r., po zajęciu przedwojennej Małopolski Wschodniej przez Niemców, banderowcy planowali brutalne rozprawienie się z osobami innej narodowości i ze swoimi przeciwnikami politycznymi, o czym świadczą dokumenty archiwalne o treści: *W okresie zamieszania i chaosu można pozwolić sobie na likwidowanie niepożądanych polskich, moskiewskich i żydowskich elementów [...] Nasza władza powinna być straszną. Własne sumienie nacjonalistyczne jest kodeksem.*⁶ I inny przykład: *Nasza władza musi być straszną dla przeciwników. Terror wobec obcych wrogów i swoich — zdrajców, to twórcza swoboda, powiew nowych idei Ukraińca-włodarza własnej ziemi musi przebijać z każdego czynu i na każdym kroku.*⁷ W dniach 30 VI – 11 VII 1941 r. banderowcy kolportowali we Lwowie odezwę w postaci ulotek i afiszów o

Romanem Szponarem z 17 Pułku Piechoty oraz z plutonowym (bodajże) Opalką z Medyki, zgłosili jego zbrodnię z 1939 roku naszej żandarmerii wojskowej. Kutra został aresztowany i wymierzono mu karę śmierci. Sprawiedliwości stało się zadość.

⁴ Warto zapoznać się z opracowaniami dobrze dokumentującymi sytuację w powiecie przemysłańskim: J. Wyspiański, *Barbarzyństwo OUN – UPA*, Lubin 2009; idem, *Zbrodnie OUN – UPA*, Lubin 2012. Obie prace dostępne są w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

⁵ Z. Daraż, *Zawierucha nad Sanem*, Rzeszów 2006, s. 21-22.

⁶ W. Masłowski, *Z kim i przeciwko komu walczyli nacjonałiści ukraińscy w latach II wojny światowej?*, Wrocław 2001, s. 59.

⁷ *Ibidem*.

treści:⁸ *Narodzie ukraiński! [...] Wiedz! Moskwa, Polska, Węgrzy, Żydzi – to twoi wrogowie! Niszcz ich! [...] Twoim wodzem jest Stepan Bandera*⁹.

W lipcu 1941 r. doszło do pogromów Żydów. Pierwszy miał miejsce po zajęciu Lwowa przez Niemców i jego ofiarą do 6 lipca padło nawet około 6 tysięcy Żydów, część ofiar stanowili Polacy.¹⁰ Do drugiego pogromu doszło we Lwowie i 35 miejscowościach Małopolski Wschodniej pod koniec lipca, dla upamiętnienia śmierci Symona Petlury, zabitego 15 lat wcześniej przez żydowskiego zamachowca.¹¹

Współdziału w holokaucie na Żydach dopuściła się ukraińska policja pomocnicza, podległa dowództwu SS i Policji. Przynależność do niej miała charakter dobrowolny.¹² Brała ona udział w likwidacji gett, m. in. od 12 VIII 1942 r. we Lwowie. We Lwowskim Obwodowym Państwowym Archiwum zachowały się setki meldunków policjantów dotyczących ilości zatrzymanych oraz rozstrzelanych Żydów a także ilości zużytych nabojęw. Podobna sytuacja miała miejsce również w innych gettach.¹³

Ludobójstwo nacjonalistów ukraińskich na Polakach

Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich spod znaku OUN Bandery na Polakach, rozpoczęło się na Wołyniu i w południowej części Polesia na przełomie zimy i wiosny 1943 r. Jako, że w początkowym okresie banderowcy tam zaangażowali swoje główne siły, to dopiero w następnej kolejności nastąpiło ludobójstwo na Polakach zamieszkujących inne prowincje II Rzeczypospolitej. Na terenach, które weszły w skład Polski Ludowej, określanych przez banderowców mianem „Zacurzonia”, kres zbrodniom położyła dopiero operacja „Wisła”. Celem OUN-UPA była depolonizacja tych terenów i oderwanie ich od Państwa Polskiego.

Ludność polska Wołynia oraz części Małopolski Wschodniej, była mniej liczna niż Ukraińcy oraz pozbawiona miejscowej inteligencji, która była deportowana w głąb ZSRR podczas okupacji sowieckiej oraz niszczonej przez okupanta niemieckiego, również przy udziale nacjonalistów ukraińskich obu frakcji. Udział ludności ukraińskiej w ludobójstwie na ludności polskiej Wołynia i części Małopolski Wschodniej był powszechny. Niektórzy Ukraińcy, zwłaszcza członkowie *Samoobronnych Kuszczowych Widdilów* (SKW), czynnie uczestniczyli w napadach i mordowali Polaków, inni zaś podjeżdżali w celach rabunkowych furmankami w pobliże miejsc kaźni.

⁸ *Ibidem*, s. 34.

⁹ W. Poliszczuk, *Pojęcie integralnego nacjonalizmu ukraińskiego*, [w:] *Polacy i Ukraińcy dawniej i dziś*, red. B. Grott, Kraków 2002, s. 80.

¹⁰ E. Prus, *Holocaust po banderowsku. Czy Żydzi byli w UPA?*, Wrocław 1995, s. 41. Dokumentacja fotograficzna ukazująca bitych, eskortowanych, obnażanych i poniżanych Żydów w: W. Poliszczuk, *Dowody zbrodni OUN i UPA. Integralny nacjonalizm ukraiński jako odmiana faszyzmu*, t. 2, Toronto 2000, s. 228-236; E. Prus, *Banderomachia. Iżerząd Stečki na tle rzeczywistości*, Wrocław 2007, s. 255-262.

¹¹ *Ibidem*, s. 159 i n. Relacje świadków opisywanych wydarzeń w: W. Masłowski, *op. cit.*, s. 93-94.

¹² E. Prus, *Bluff XX wieku*, Londyn 1992, s. 123-124.

¹³ W. Masłowski, *op. cit.*, s. 88.

W Małopolsce Wschodniej miały miejsce liczne przypadki publicznych antypolskich wypowiedzi niektórych ukraińskich duchownych greckokatolickich. Dla przykładu proboszcz z Manasterza powiedział: [...] *kiedyś św. Piotr zapyta się ciebie o dobre uczynki, ileś wyplenil polskiego kąkolu. I co ty na to, skoro tak beczynnienie czekasz, aż inni za ciebie zrobią.*¹⁴ Banderowcy samooskarżają się też w licznych wierszach i pieśniach z okresu II wojny światowej, przesiąkniętych nienawiścią do Polaków, Rosjan i Żydów. Śpiewano złowieszcze piosenki: *Budemy strilaty, rizaty nożem, poki z Ukrainy Lachiw prożonem*¹⁵, czy też jeszcze bardziej popularną: *Smert' Smert' Lacham; smert' moskowsko-żydowski komuni; u bij krywawij OUN nas wede.*¹⁶ Inny z utworów podżegających do mordowania i wypędzenia Polaków, noszący tytuł „Kto kocha Ukrainę” głosi: *Za Wisłę wygonimy/ przeklętych Polaków/ i staniemy na granicy/ żeby do nas nie wtargnął Lach. [...] Będziemy strzelać/ i rznąć nożami,/ przekłętą komunę/ z Ukrainy wygonimy.*¹⁷

Banderowcy zadawali Polakom śmierć w sposób szczególnie okrutny oraz dopuszczali się rabunku mienia i podpaleń. Ludność polska była pozbawiona pomocy i żyła w ciągłym strachu.¹⁸ Wiktor Poliszczuk wylicza następujące metody eksterminacyjne Polaków: odrąbanie głowy, zadawanie ciosu twardym narzędziem, strzelanie w potylicę leżącym ofiarom, zabijanie dzieci przez uderzenie głową o ścianę, uśmiercanie przez zarąbanie, rozpruwanie brzucha, przeżyanie piłą, wieszanie, palenie żywcem, topienie, rozrywanie ciała, duszenie. Szczególnie drastyczne było oplatanie drutem polskich dzieci wokół drzewa. Autor ten wymienia również mordowanie na oczach najbliższych.¹⁹ To ostatnie dotyczyło w szczególności rodzin mieszanych polsko – ukraińskich, w których dochodziło nawet do mordowania polskiego członka rodziny przez ukraińskiego współmałżonka lub dzieci.²⁰ Inny badacz, dr Aleksander Korman sporządził wykaz aż 362 metod sadystycznego zadawania śmierci przez nacjonalistów ukraińskich.²¹

Nacjonałści ukraińscy nie odstępili od swojej zbrodniczej praktyki z Wołynia, województwa tarnopolskiego i stanisławowskiego, również w województwie

¹⁴ Ks. W. Piętowski, *Stosunki polsko – ukraińskie po wybuchu II wojny światowej. Zarys*, Czarna k. Łańcuta 1988, maszynopis, s. 293, cyt. za: Z. Konieczny, *Narastanie konfliktu polsko – ukraińskiego w latach 1939 – 1943 na ziemiach południowo – wschodnich obecnej Polski*, [w:] *Wołyń i Małopolska Wschodnia 1943 – 1944*, red. C. Partacz, B. Polak, W. Handke, Koszalin – Leszno 2004., s. 202.

¹⁵ W. Poliszczuk, *Dowody zbrodni...*, *op. cit.*, s. 225. Autor podaje następujące tłumaczenie: „Będziemy strzelać, nożami rznąć, aż z Ukrainy Lachów przepędzimy”.

¹⁶ *Litopys UPA*, Toronto 1996/1997, t. 25, s. 4, cyt. za: W. Poliszczuk, *Dowody zbrodni...*, *op. cit.*, s. 312.

¹⁷ *A My Tuju Czerwonu Kalymu Pidnijmemo. Zbirnik powstańskich piśeń*, Luck 1992, s. 48-49, [w:] *Pochwała ludobójstwa UPA. Ukraińscy nacjonałści o swojej ideologii, nienawiści, zemście, technice zabijania; o swoich umiłowanych bohaterach, rezunach, wrogach; o swoim obłądnym imperializmie, ucisku klasowym*, tł. W. S. Dębski, wstęp L. Karłowicz, Lublin 1996, s. 37.

¹⁸ Por. np. W. i E. Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez OUN-UPA na ludności polskiej Wołynia 1939-1945*, [w:] *Polacy...*, *op. cit.*, s. 129.

¹⁹ W. Poliszczuk, *Dowody zbrodni...*, *op. cit.*, s. 480-484.

²⁰ Por. np. E. Prus, *UPA w Małopolsce Wschodniej*, [w:] *Polacy...*, *op. cit.*, s. 168.

²¹ A. Korman, *Stosunek UPA do Polaków na ziemiach południowo – wschodnich II Rzeczypospolitej*, Wrocław 2002, s. 101-113.

lwowskim (także w jego zachodniej części, która weszła w skład Polski Ludowej). We wschodniej części województwa rzeszowskiego, zwłaszcza w Bieszczadach i na Zasaniu, dochodziło do mordowania Polaków, napadania i palenia polskich wsi oraz rabunku mienia. Dla zobrazowania okrucieństwa banderowców, można podać przykłady z wykazu popełnionych przez nich zbrodni, sporządzonego pod redakcją naukową dr. Zdzisława Koniecznego:

- Rodzina polska Gorgoszów w obawie przed napadem na przysiółek, w którym zamieszkiwali, schroniła się u rodzin ukraińskich. W dniu 3 IV 1944 r. banderowcy zamordowali matkę i ojca. Jedna z Ukrainek, widząc że przy życiu pozostawili 17 miesięczne niemowlę, powiedziała: „komu zostawiliście to male”. W tej sytuacji banderowiec śmiertelnie pchnął dziecko bagnetem.²²
- W czasie napadu 26 V 1944 r. na wieś w powiecie hrubieszowskim, nacjonałści ukraińscy spędzili do jednego domu i spalili żywcem kilkunastu Polaków.²³
- Nad ranem 4 I 1945 r. polska samoobrona z Birczy odnalazła ciała rodziny nauczycielskiej Sugierów z Sufczyzny, którą UPA przed śmiercią poddała strasznym torturom. Synowi obcięto genitalia i włożono je do ust matki. Jedną pierś matki obcięto i przyłożono do ust syna, a do drugiej przystawiono usta męża.²⁴
- W 1945 r. UPA uprowadziła i zamordowała mieszkańców Woli Wielkiej w powiecie lubaczowskim: 74 – letni mężczyzna w drodze na egzekucję przez powieszenie był ciągnięty sznurkiem przywiązany za genitalia, a 18 – letni mężczyzna przed egzekucją był przez cały dzień trzymany w psiej budzie, po czym został „zatłuczony” kołkiem.²⁵

Do zagłady Rudki doszło 19 IV 1944 r. W tej niedużej polskiej wsi w powiecie lubaczowskim, zamordowano od 60 do 75 osób, w tym co najmniej 10 kobiet i dwoje małych dzieci.²⁶ Ukraiński napad nastąpił o świcie, a więc zgodnie z taktyką UPA, zaraz po zejściu polskiej służby wartowniczej. Nacjonałści ukraińscy przebrani za żołnierzy niemieckich, polecili sołtysowi Bazylemu Kalinowiczowi zwołać mężczyzn na zebranie. Jednakże przybyło tylko kilku gospodarzy, których łącznie z sołtysem zamordowano w stodole, po czym Ukraińcy mordowali osoby uciekające ze wsi w stronę nieodległego jaru, a w jarze mordowali mężczyzn. Na pytanie polskiej kobiety: „co my teraz mamy robić?”, jeden z nacjonałistów ukraińskich odpowiedział: „wynoście się za San, bo to jest nasza ziemia”.²⁷

Do sformułowania UPA na terenie Bieszczadów i Pogórza Przemyskiego doszło w lecie 1944 r. Pierwsze sotnie tworzyli przede wszystkim dezercerzy z *Hilfpolizei*. Baligród o świcie 6 VIII 1944 r. został otoczony przez trzy sotnie UPA (w

²² Z. Konieczny, *Stosunki polsko-ukraińskie na ziemiach obecnej Polski w latach 1918-1947*, Wrocław 2006, s. 188.

²³ *Ibidem*, s. 212.

²⁴ *Ibidem*, s. 261.

²⁵ *Ibidem*, s. 348.

²⁶ *Ibidem*, s. 194-195; A. Pachła, *Zagłada wsi Rudka*, „Jarosławski Kwartałnik Armii Krajowej” 1995, nr 20, s. 8-9.

²⁷ *Ibidem*.

mundurach niemieckich i *Hilfpolizei*), których członkowie zamordowali 41 lub 42 mieszkańców tego bieszczadzkiego miasteczka, w tym przedstawiciele polskiej inteligencji. Podczas napadu wylapywano mężczyzn polskich wychodzących po porannej mszy z kościoła oraz zabierano ich z domów, dokonując przy tym rabunku. Kierujący tą zbrodnią „Burlaka” został ujęty w Czechosłowacji, następnie skazany na karę śmierci i rozstrzelany 7 IV 1949 r. w więzieniu na Zamku rzeszowskim. Doczekał się on tablicy upamiętniającej we Lwowie o treści: *Tu w filii ukraińskiego gimnazjum akademickiego uczył się Wołodymyr Szczyhelśkyj „Burlaka” (1920-1949) – legendarny dowódca sotni „Udarmyki 4” przemyskiego kurenia UPA. Zginął za wolną Ukrainę. Chwała bohaterom!*²⁸ *Nota bene*, jeszcze bardziej bulwersującym przykładem jest tablica pamiątkowa dowódcy UPA Romana Szuchewycza, znajdująca się na budynku polskiej szkoły we Lwowie.

Z powodu licznych napadów UPA, ludność polska została zmuszona do obrony, w której uczestniczyli cywile, żołnierze polskiego podziemia niepodległościowego i Wojska Polskiego oraz milicjanci. W walkach dochodziło do poważnych strat polskich. W nocy z 27 na 28 marca 1945 r. doszło do likwidacji prawie wszystkich posterunków MO w powiecie jarosławskim i lubaczowskim, wg Szoty i Szcześniaka zginęło wówczas 30 milicjantów, 10 zostało uprowadzonych i zamordowanych, dalszych dziesięciu raniono, ponadto zginęły 43 osoby cywilne. Działający w Bieszczadach kureń „Rena” w okresie od 15 IV do 15 V 1945 r. zniszczył ponad 20 posterunków MO w powiecie przemyskim i leskim.²⁹ Można też wymienić głośny napad UPA i SKW na Wiązownicę w dniu 17 IV 1945 r.,³⁰ ataki na Birczę 23 X 1945 r., 29/30 XI 1945 r. i 18 I 1946 r., jak również wiele innych napadów na szereg miejscowości.³¹

Przepisy prawne określające odpowiedzialność za zbrodnie nacjonalistów ukraińskich

Ze względu na cel i charakter zbrodniczych czynów nacjonalistów ukraińskich wobec Polaków, uznać należy je za ludobójstwo, najokrutniejszą zbrodnię określoną w międzynarodowym i krajowym porządku prawno – karnym, która stanowi kwalifikowaną formę zbrodni przeciwko ludzkości. Prawo międzynarodowe uznaje za zbrodnie przeciwko ludzkości, prześladowanie albo nieludzkie czyny w stosunku do grupy ludzi, np. grupy narodowościowej, rasowej, etnicznej, religijnej, światopoglądowej. Art. VI Karty Międzynarodowego Trybunału Karanego, będącej integralną częścią Porozumienia międzynarodowego w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisanego w Londynie w dniu 8 VIII 1945 r. stanowi, że jurysdykcji Trybunału podlegają *zbrodnie przeciw ludzkości, mianowicie: morderstwa, wytępienie, obracanie ludzi w niewolników, deportacja i inne czyny nieludzkie, których dopuszczono się przeciwko jakiegokolwiek ludności cywilnej,*

²⁸ A. Brożyniak, *Masowy mord w Baligródzie 6 sierpnia 1944 r.*, „Nasz Dziennik”, 28 III 2008.

²⁹ W. Z. Szota, A. B. Szcześniak, *Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce*, Warszawa 1973, s. 281-282.

³⁰ T. Bereza, *Tragiczne mikrohistorie: Wiązownica, 17 kwietnia 1945 roku*, [w:] *Akceja „Wisła”*, red. J. Pisuliński, Warszawa 2003, s. 191-192.

³¹ Z. Konieczny, *Stosunki...*, *op. cit.*, s. 325 i n.

przed wojną lub podczas niej, albo prześladowania ze względów politycznych, rasowych lub religijnych przy popełnianiu jakiegokolwiek zbrodni wchodzącej w zakres kompetencji Trybunału lub w związku z nią, niezależnie od tego, czy było to zgodne, czy też stało w sprzeczności z prawem kraju, w którym zbrodni dokonano. Przywódcy, organizatorzy, podżegacze i współnicy, uczestniczący w układaniu lub wykonaniu wspólnego planu albo zмовy w celu popełnienia jednej z wyżej wymienionych zbrodni, odpowiadają za wszelkie czyny, których dopuścił się ktokolwiek bądź w związku z wykonaniem takiego planu.³²

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 XII 1948 r. ratyfikowana w Polsce zgodnie z ustawą z dnia 18 VII 1950 r., definiuje w art. II ludobójstwo jako *którykolwiek z następujących czynów, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych, jako takich: a) zabójstwo członków grupy; b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy; c) rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego*. Zgodnie z art. III (punkty a – e) te same Konwencji karze podlegają: ludobójstwo, zмова w celu popełnienia ludobójstwa, bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia ludobójstwa, usiłowanie popełnienia ludobójstwa i współudział w ludobójstwie.³³

Zasługuje na uwagę, że autorem terminu „ludobójstwo” oraz uczestnikiem *travaux préparatoires* omawianej Konwencji, był prawnik polski o międzynarodowej sławie – dr Rafał Lemkin (1901-1959), który już w październiku 1933 r. wystąpił na forum międzynarodowym z inicjatywą uregulowania konwencją międzynarodową „przestępstwa barbarzyństwa”. Niejako powrócił i rozwinął tę koncepcję w swoim uznanym dziele, wydanym w listopadzie 1944 r. w Nowym Yorku pt. „Axis Rule in Occupied Europe”. W pracy tej użył terminu *genocide*, będącego złożeniem greckiego *genos* (rasa, szczerp) i łacińskiego *cide* (zabijanie).³⁴ Obecnie obowiązujący Kodeks Karny z 6 VI 1997 r. odpowiedzialność za dokonanie ludobójstwa określa w art. 118 § 1: *Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności*.³⁵

³² Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz. U. z 1947 r., nr 63, poz. 367).

³³ Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1948 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 lipca 1950 r.) (Dz. U. z 1952 r., nr 2, poz. 9).

³⁴ R. Szawłowski, *Rafał Lemkin - twórca pojęcia „ludobójstwo” i główny architekt Konwencji z 9 XII 1948 (w czterdziestą rocznicę śmierci)*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 10, s. 74, 78, 79. Na prace Lemkina powołują się np.: T. Cyprian, J. Sawicki, *Prawo norymberskie. Bilans i perspektywy*, Warszawa 1948, s. 528 i n.

³⁵ Dz. U. z 1997 r., nr 88, poz. 553.

Kryterium współczesnego politologa francuskiego zakładające, że ludobójstwo *jest to rzeź zamierzona w ramach ideologii, stawiającej sobie za cel unicestwienie części ludzkości dla wprowadzenia własnej koncepcji dobra. Plan zniszczenia ma obejmować całość określonej grupy*,³⁶ wypełnia genocyd nacjonalistów ukraińskich na Polakach. OUN od swojego powstania realizuje faszystowską doktrynę Dmytra Doncowa, zakładającą m. in. nienawiść i przemoc wobec wrogów nacji ukraińskiej. Uchwała OUN z 1929 r. głosi: *Calkowite usunięcie wszystkich okupantów [„zajmanciw”] z ziem ukraińskich [...] nastąpi w toku rewolucji narodowej*. Zbrodniczy charakter miała uchwała przyjęta na III Konferencji OUN Bandery w lutym 1943 r. o treści: *[...] prowadzimy walkę o przygotowanie Ukraińskiej Rewolucji Narodowej, która w chwili kryzysu współczesnej wojny doprowadzi do usunięcia okupantów z Ukrainy*. Obie uchwały wymierzone były przede wszystkim przeciwko Polakom.³⁷ Uchwała OUN z grudnia 1942 r., podpisana przez Mykołę Lebedia głosiła: *Nie może być mowy o wypędzeniu Polaków, wypędzenie niczego nie załatwia [...] Chodzi o fizyczną eksterminację – czyli totalne unicestwienie ich na miejscu [...] bez oglądania się na cokolwiek i bez różnicy płci i wieku. Majątek cały spalić, cenności przekazywać na fundusz wyzwolenia Ukrainy*. Z kolei rozkaz wydany przez Romana Szuchewycza w styczniu 1944 r. głosił: *W związku z sukcesami bolszewików należy przyspieszyć likwidację Polaków. W pień wycinać. Czysto polskie wsie palić, wsie mieszane – tylko polską ludność niszczyć*.³⁸

Zasadne jest wprowadzenie kwalifikowanej formy ludobójstwa w odniesieniu do genocydów charakteryzujących się szczególnie okrutnym sposobem zadawania śmierci. Koncepcję taką wysunął prof. Ryszard Szawłowski, proponując łacińskie określenie *genocidium atrox* (ludobójstwo dzikie, okrutne, okropne, straszne). Stwierdza on, że ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich miało nie tylko charakter totalny (jak np. holokaust na Żydach), ale również stosowano szczególnie okrutne tortury oraz mordowano mieszane rodziny polsko-ukraińskie.³⁹

Zauważyć można niepokojącą tendencję do zastępowania poprawnego terminu prawnego „ludobójstwo nacjonalistów ukraińskich na Polakach”, przez eufemistyczne zwroty, jak: „walki polsko-ukraińskie”, „antypolska akcja OUN”, „konflikt polsko-ukraiński”. Posłużyli się nimi np. autorzy tek edukacyjnych IPN przygotowanych dla polskich szkół.⁴⁰ Często używane określenia zbrodni nacjonalistów ukraińskich na Polakach: „czystka etniczna”, „eksterminacja”, „rzeź”, „likwidacja”, mają charakter publicystyczny, choć „eksterminacja” jest jednym z określeń charakteryzujących zbrodnie przeciwko ludzkości.⁴¹

³⁶ A. Besançon, *Przekleństwo wieku. O komunizmie, narodowy socjalizmie i jedyności Zagłady*, Warszawa 2000, s. 83.

³⁷ W. Poliszczuk, *Dowody zbrodni...*, op. cit., s. 287-289.

³⁸ R. Majewski, *Wojskowe i polityczne aspekty akcji „Wisła”, „Na Rubieży”* 1997, nr 24, s. 8.

³⁹ R. Szawłowski, hasło *ludobójstwo*, [w:] *Encyklopedia „Białych plam”*, t. 11, Radom 2003, s. 174; idem, *Sądzieckie ludobójstwo*, „Nasz Dziennik”, 28 III 2008.

⁴⁰ Zob. *Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939-1947*, red. A. Piekarska, M. Strasz, Warszawa: IPN, 2002, *passim*.

⁴¹ Por. J. Dytkowski, *Nie ma wątpliwości, że ludobójstwo*, „Nasz Dziennik”, 16 VII 2008.

Ukraińscy członkowie OUN – UPA i SS „Galizien” a zarazem niełojalni obywatele II Rzeczypospolitej, jako sprawcy czynów popełnionych na okupowanym polskim terytorium, podlegali polskiemu prawu karnemu. Kodeks karny z 1932 r. (obowiązujący aż do 1969 r.) zabraniała wielu czynów opisanych w tym artykule, w szczególności pod sankcją nawet kary śmierci zabraniał zabójstwa drugiego człowieka (art. 225 §1) i zamachu na niepodległy byt i całość terytorium Państwa Polskiego (art. 93§1).⁴²

Surowa odpowiedzialność za zbrodnicze czyny nacjonalistów ukraińskich została również określona w prawie karnym przyjętym w początkowym okresie Polski Ludowej.⁴³ Za kluczowy akt prawny w tym zakresie należy uznać dekret PKWN z 31 VIII 1944 r. O wymiarze kary dla faszystowsko – hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstwa i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz zdrajców Narodu Polskiego, w którym wbrew zasadzie nieretroakcji przepisów prawa karnego, postanowiono o karaniu za udział w przeszłości w *dokonywaniu zabójstw osób spośród ludności cywilnej, jeńców wojennych, w znęcaniu się nad nimi albo w ich prześladowaniu*. Takiej samej karze zgodnie z dekretem podlegało pomocnictwo, podżeganie i usiłowanie.⁴⁴

Głosy przedstawicieli doktryny nauki prawa oceniające działania OUN – UPA, mimo że nie tak liczne, są jednak jednoznaczne i nie podlegają krytyce merytorycznej. Marian Fleming stwierdził: *UPA nie przestrzegala praw człowieka i zwyczajów wojennych bowiem:*

a) jej oddziały występowały w czasie walki i bezpośrednio przed nią w mundurach Wojska Polskiego, swego przeciwnika, co stanowi podstęp zabroniony w prawie międzynarodowym,

b) UPA zabijała ujętych żołnierzy WP, co było praktyką powszechną, świadczyło to o istnieniu stosownych wytycznych ze strony wyższych przełożonych, a w każdym razie o przyzwoleniu na taką praktykę przez polityczne kierownictwo,

c) UPA zabijało cywilne osoby narodowości polskiej, a także niektóre osoby narodowości ukraińskiej odmawiające współpracy z ukraińskimi, nacjonalistycznymi organizacjami, stosowała więc terror polityczny,

d) niszczyła mienie cywilne w sytuacjach niezwiązanych z prowadzeniem działań zbrojnych, w tym paliła wsie opuszczone przez przesiedloną lub dobrowolnie wyjeżdżającą ludność cywilną.

Te poważne naruszenia międzynarodowego prawa wojennego nie pozwalają na uznanie UPA za organizację wojskową odpowiadającą wymogom współczesnego

⁴² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny (Dz. U. z 1932 r., nr 60, poz. 571).

⁴³ Zwięzłe na temat przyjętych wówczas regulacji w pracy zbiorowej *Przestępstwa sędziów i prokuratorów w Polsce lat 1944 – 1956*, red. W. Kulesza, A. Rzepliński, Warszawa 2001.

⁴⁴ *Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego* (Dz. U. z 1944 r., nr 4, poz. 16); *Dekret z dnia 16 lutego 1945 r. o zmianie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego* (Dz. U. z 1945 r., nr 7, poz. 29).

*prawa międzynarodowego, a jej członków za bojowników w rozumieniu tego prawa.*⁴⁵

Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich w świetle orzecznictwa sądowego i ustaleń Oddziałowych Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Już na etapie przygotowania do popełnienia zbrodni, nacjoniści ukraińscy musieli się liczyć z przyszłą odpowiedzialnością prawną. O ile ci z nich, którzy po II wojnie osiedlili się na Zachodzie (w Kanadzie, USA, Wielkiej Brytanii, Niemczech, itd.) ze względu na zimnowojenne uwarunkowania polityczne, w zasadzie mogli czuć się bezkarnie, to w krajach bloku wschodniego nierzadkie były przypadki wykrycia i osądzenia sprawców banderowskich zbrodni przeciwko ludzkości i wymierzenia im kary śmierci lub wieloletniego więzienia. W państwach komunistycznych dostrzegano bowiem zagrożenie dla bezpieczeństwa ze strony nacjonalizmu ukraińskiego, a sprawców banderowskich zbrodni ujmowano także poza obecnymi granicami Polski. Przykładowo przywódca UPA Roman Szuchewycz zginął pod Lwowem w trakcie wymiany ognia z żołnierzami NKWD 5 III 1950 r. Inny zbrodniarz Iwan Szpontak został ujęty na Słowacji 20 XII 1958 r., gdzie prowadził nowe życie i otrzymał nawet odznaczenie państwowe z tytułu wzorowej pracy.

Podczas rozprawy karnej Szpontak zeznał: *jestem narodowości słowackiej, a o ile w śledztwie podałem, że jestem narodowości ukraińskiej, to nie jest to zgodne z prawdą, albowiem jestem narodowości słowackiej. W tym duchu od dziecka zostałem wychowany, nigdy nie czułem się Ukraińcem, a z Ukraińcami i kwestią ukraińską zetknąłem się w czasie II wojny światowej. Jeśli chodzi o moje sprawy religijne, byłem obrządku grecko-katolickiego (unickiego), obecnie jestem bezwyznaniowym. Ojciec mój jest z pochodzenia Rusinem, a matka Słowaczką, bracia i siostry są Słowakami, a żona narodowości węgierskiej.*⁴⁶ 8 III 1961 r. Sąd Wojewódzki w Rzeszowie, Ośrodek Zamiejscowy w Przemyślu skazał Szpontaka na karę śmierci, zamienioną 3 VI 1961 r. na dożywotnie więzienie, a następnie 26 II 1970 r. na karę 25 lat więzienia. Zwolniony z dalszego odbywania kary został w dniu 4 XII 1981 r. W uzasadnieniu wyroku wymierzającego Szpontakowi karę śmierci, Sąd Wojewódzki w Rzeszowie wskazał na zeznania świadków zgodnie podkreślających szczególnie wyrafinowane okrucieństwo stosowane przez bandy UPA podczas mordowania ujętych ludzi: *rzucanie do ognia majora sowieckiego Cekina, grzebanie żywcem poranionych ludzi w Gorajcu, rżnięcie piłą i okręcanie drutem kolczastym mordowanych ludzi, łamanie rąk i nóg kołami i to nawet dzieciom, wbijanie do uszu drewnianych kołków.*⁴⁷ Sąd Najwyższy kwalifikację prawną w tejże sprawie oparł na art. 1 ust. 1 dekretu PKWN z 31 VIII 1944 r. O

⁴⁵ M. Flemming, *Wydarzenia na południowo-wschodnich rubieżach, a prawo międzynarodowe*, „Na Rubieży” 2006, nr 88, s. 55.

⁴⁶ IPN-Rz-107/1614, k. 1320.

⁴⁷ IPN-Rz-107/1614, k. 1611.

wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego.⁴⁸ W oparciu o powyższy dekret toczy się również długotrwałe śledztwo IPN w sprawie zamordowania 28 II 1944 r. od 700 do nawet ponad 1000 mieszkańców Huty Pieniackiej, miejscowości obecnie znajdującej się na terytorium Ukrainy. Czyn ten został zakwalifikowany jako ludobójstwo. Sprawcami byli żołnierze 4. Pułku Policyjnego SS „Galizien” składającego się z nacjonalistów ukraińskich. Współdziałała z nimi miejscowa ludność ukraińska, która głównie dokonywała grabieży. Jak dotąd udało się skazać jedynie Włodzimierza Czerniawskiego, który przybył do Polski jako repatriant. Sąd Apelacyjny w Katowicach wymierzył mu w 1950 roku karę śmierci.⁴⁹

Niejednokrotnie zdarzało się, że sprawcy ludobójstwa posługiwali się dokumentami zrabowanymi swoim ofiarom i na ich podstawie repatriowali się do Polski i otrzymywali gospodarstwa rolne, pracę czy mieszkanie. Dopiero po 30 latach, w 1976 r. udało się ująć Iwana Maslija vel Jana Masłowskiego, który pod Wrocławiem pracował jako skromny krawiec. Śledztwo i przewód sądowy bezspornie udowodniły jego zabójstwa z okresu służby w policji ukraińskiej. Sąd Wojewódzki w Zamościu 27 X 1979 r. skazał go na karę śmierci, utratę praw publicznych i konfiskatę mienia. Wyrok śmierci wykonano 20 VIII 1979 r.⁵⁰

Oddziałowe Komisje Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu prowadziły w 2008 r. 47 śledztw w sprawie zbrodni nacjonalistów ukraińskich, uznając te czyny za ludobójstwo. Zdecydowana część zbrodni dotyczy terytorium II RP, które znajduje się poza obecnymi granicami Polski. Sporą trudnością w przesłuchiowaniu świadków i gromadzeniu innych dowodów jest upływ wielu lat. Z tego powodu bardzo trudne jest wykrycie i postawienie w stan oskarżenia sprawców zbrodni, dziś nielicznych i w zaawansowanym wieku. Jednakże równie istotnym aspektem postępowań jest ustalenie okoliczności czynów karalnych, personaliów pokrzywdzonych i sprawców oraz skali zbrodniczej działalności OUN – UPA.⁵¹

Śledztwo Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu we Wrocławiu wykazało, że nacjonaści ukraińscy we wrześniu 1939 r. rozbijali polskich żołnierzy i mordowali ludność cywilną, a na początku 1940 r. brali udział w typowaniu polskich rodzin do zesłania na Sybir. Śledztwo dowiodło też, że nacjonaści wzmogli ataki na ludność polską w trzeciej dekadzie czerwca i w lipcu 1941 r. w związku z ich nadzieją na powstanie państwa ukraińskiego. Najintensywniejsza zbrodnicza działalność OUN rozpoczęła się w 1944 r. Analiza zeznań świadków i pozostałej dokumentacji śledczej wskazuje jednoznacznie na ludobójcze zamierzenia banderowców i szczególne okrucieństwo dokonywanych przez nich masowych zabójstw. Dowodzą temu blizny i zniekształcenia ciał ofiar

⁴⁸ Dz. U. z 1944 r., nr 4, poz. 16.

⁴⁹ A. Kruczek, *Kwalifikacja prawna zbrodni jest niezmienna*, „Nasz Dziennik”, 11 III 2009.

⁵⁰ http://www.roztocze.net/newsroom.php/18387_Ostatnia_kara_%C5%9Bmierci_.html, (28 VII 2013).

⁵¹ A. Kura, *Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej w latach 1939-1945 w świetle śledztw prowadzonych przez prokuratorów Instytutu Pamięci Narodowej*, „Na Rubieży” 2008, nr 100, s. 38-41.

oraz perfidia ukraińskich sprawców ludobójstwa (np. mordowanie w czasie świąt katolickich, używanie języka polskiego i podszywanie się pod partyzantów polskich lub rosyjskich). Według prokuratorskich ustaleń, w sposób pośredni lub bezpośredni do ludobójstwa przyczyniły się rozkazy i dokumenty OUN – UPA nakazujące „likwidację” Polaków czy też „oczyszczanie terenu”. Wskazano, że ich genezą była głośna uchwała I Kongresu OUN.⁵²

Podsumowanie

Niespotykające się z głosami merytorycznej krytyki wypowiedzi prawników, dobitnie potwierdzają ludobójcze znamiona czynów nacjonalistów ukraińskich. Ostatnio ocenę prawną tych czynów przedstawiono w sposób jednoznaczny w numerze 7-8/2013 „Palestry”, gdzie m. in. ukazał się artykuł należącej do czołowych badaczy zbrodni nacjonalistów ukraińskich dr Lucyny Kulińskiej.⁵³ Należy podkreślić, że wyroki sądów Polski Ludowej wydane na członków OUN – UPA nadal wywołują skutki prawomocności materialnej. Odróżnia je to istotnie od wyroków skazujących za członkostwo w polskim podziemiu niepodległościowym i opozycji demokratycznej, wobec których z woli ustawodawcy, wymiar sprawiedliwości III RP stwierdził nieważność, łącznie z przyznaniem na wniosek represjonowanych osób odszkodowań za poniesioną szkodę i zadośćuczynień za doznaną krzywdę.⁵⁴ Niewzruszalność wyroków skazujących członków OUN – UPA i brak odrębnej postawy prawnej do przyznania im, bądź ich spadkobiercom odszkodowań, a także nadal prowadzone ściganie zbrodni nacjonalistów ukraińskich, świadczą o niekwestionowaniu zbrodniczym charakterze ich działań wobec ludności polskiej w latach 1939 – 1947.

SUMMARY

Evidence of the Crimes Committed by Ukrainian Nationalists against the Polish Population in the Years 1939—1947, and Their Assessment in the Light of National and International Law

During the Second World War, in the south Eastern Borderlands (or, in Polish *Kresy Wschodnie*) of the Second Polish Republic, the Ukrainian nationalists collaborated with the German and Soviet occupiers. The Third Reich and the Soviet Union were opposed to the creation of the totalitarian Ukrainian state by the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN). However, both the occupiers' and the Ukrainian nationalists' aim was the extermination of the Polish nation. The significant ideological similarity between the Ukrainian nationalism and German

⁵² P. Miszko, K. Matkowski, *Zbrodnie ludobójstwa popełnione przez nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w latach 1939-1945 na podstawie narodowości polskiej – w świetle śledztw OKŚZPNP we Wrocławiu*, [w:] *Zbrodnie przeszłości. Opracowania i materiały prokuratorów IPN*, red. R. Ignatiew, A. Kura, t. 2, Warszawa 2008, s. 50-52.

⁵³ L. Kulińska, *Przemilczane ludobójstwo*, „Palestra” 2013, nr 7-8.

⁵⁴ Kwestie te reguluje *Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego* (Dz. U. z 1991 r., nr 34, poz. 149; zm. Dz. U. z 2007 r., nr 191, poz. 1372).

Nazism was unequivocally shown by the complicity on a mass scale of the Ukrainian nationalists in the Holocaust. In order to murder as many Poles in Volhynia as possible, at the beginning of 1943, the OUN started forming the Ukrainian Insurgent Army (UPA). A few months later, the UPA spread its terrorist activities also throughout the south *Kresy Wschodnie*. Most of the terms frequently used for crimes committed by Ukrainian nationalists, such as “slaughter” or “ethnic cleansing”, do not have legal significance. In accordance with the Article 2 of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 1948, these crimes should correctly be defined as genocide. Professor Ryszard Szawłowski finds that due to particularly drastic cruelty, the genocide committed by Ukrainian nationalists ought to be named, in Latin, *genocidium atrox* (“atrocious genocide”). What is more, the activities of Ukrainian nationalists, among other things, murder and subversive acts, were precisely and strictly forbidden by the Polish Criminal Code of 1932 as well as by the laws adopted in Poland by the communist authorities after the end of the German occupation. In the communist—Poland many sentences, including life-time prison or death sentences, were passed on the members of the structures of the OUN and UPA. There is no legal possibility to overturn those verdicts; and, in addition the crimes committed by Ukrainian nationalists are still prosecuted by the Institute of National Remembrance—Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation. Likewise, the pieces of evidence presented in the article, unarguably show that the activities of Ukrainian nationalists against the Polish population in the years 1939—1947, were inherently criminal.

Key words: the Organization of Ukrainian Nationalists, the Ukrainian Insurgent Army, evidence of crimes, genocide, World War II.